

«EESTI LINNADE LIIDU HÄALEKANDJA»

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas. Vastutav toimetaja: V. Smetanin.
Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn, Pikk 6.

Ilmub 10 korda aastas.

X aastakäik.

Numbri hind 25 senti.

Nr. 2

Mai

1937

SISU.

Maksude sissenõudmisest — E. Karjahärm.

Poola omavalitsuste korraldusest —
V. Velner.

Korteritoodang Soome linnades ja aleveis
1936 — A. Gustavson.

Tööpuudusest Taani linnades 1931—1935 —
H. V. Dahl.

Eesti Linnadeliidu tegevusest.

Kroonika.

LINNAD JA ALEVID

EESTI LINNADELIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas --- Vastutav toimetaja: V. Smetanin

№ 2	Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn, Pikk 6, telefon 431-58.	Mai
X AASTAKÄIK	Ilmub 10 korda aastas.	1937

Maksude sissenõudmistest.

E. Karjahärm.

Administratiivsissenõudmise seaduse muutmise seadus (RT 29 — 1936) tõi endaga kaasa märgatavaid muudatusi sissenõudmist teostavate asutiste ja isikute suhtes.

Kuni Administratiivsissenõudmise seaduse muutmise seaduse ilmuniseni toimetab maksude sissenõudmist ainult politsei, kuid tähendatud seaduse muutmise pandi omavalitsuste maksude sissenõudmine omavalitsuste eneste peale.

Käesoleval aastal antud Administratiivsissenõudmise seaduse § 3 muutmise seaduse (RT 9 — 1937) alusel, Majandusministeeriumilt kokkuleppel siseministriga antud määrusega, võidakse panna omavalitsuste peale Eesti Maapanga ja Eesti Maapanga valitsemisel olevate erisummade, kapitalide, fondide ja laenude alal administratiivsissenõudmise teostamine.

Samas „Riigi Teatajas“ on veel ilmunud Eesti Maapanga võlgade sissenõudmisel võetava lisaraha seadus. Lisaraha võetakse 5% määral, ümmardades summad ülespoole terveisse kroonidesse, s. o. samal määral, kui omavalitsuste maksuvõlgadelt. Senini Eesti Maapanga võlgade sissenõudmisel lisaraha ei võetud. Lisaraha läheb sissenõudva omavalitsuse tuluks.

7. mail 1937 (RT 37 — 1937) ilmunud Administratiivsissenõudmise seaduse § 3 muutmise seaduse elluviimise määrusega on Eesti Maapanga ja Eesti Maapanga valitsemisel olevate erisummade, kapitalide ja eri-

fondide võla, eriti tähtsaksude, viiviste ja trahvide ja kulude sissenõudmine pandud omavalitsuste peale. Nimetatud määruse ilmunisest saadik on omavalitsused kohustatud sisse nõudma ka need summad, mis on Eesti Maapanga poolt vastavate nõudelehtede alusel tehtud ülesandeks omavalitsusile.

Võlgnikult nõudelehtede järgi sissenõutud summad maksavad omavalitsused Eesti Maapanga kassasse või Eesti Maapanga posti jooksevarvele või Eesti Maapanga jooksevarvele Eesti Panga lähemas osakonnas.

Peale selle on siseministri korraldusega 26. oktoobrist 1936 saksa vähemusrahvuse kultuuromavalitsuse maksude sissenõudmine Narva, Pärnu, Rakvere, Haapsalu, Viljandi, Võru, Valga, Tapa, Türi ja Paide linnas pandud vastavaile linnaomavalitsusile.

Edasi vaatame, milliseid makse omavalitsuse maksunõudja on kohustatud nõudma administratiivkorras sisse.

Administratiivsissenõudmise seaduse § 1, p. 1 määrab kategooriliselt administratiivkorras sissenõutavaks riigi ja omavalitsuse avalikud maksud, lõivud ja nendega seotud trahvid, viivitusprotsendid ja lisaraha. Sellest küllalt selgest väljendusest osutub, et omavalitsuse maksunõudja on kohustatud sisse nõudma: 1) kõik omavalitsuse avalikud maksud, nendega seotud trahvid, viivitusprotsendid ja lisaraha ja 2) Administratiivsissenõudmise seaduse § 3 muutmise seaduses märgitud maksud, mille sissenõudmine

on tehtud ülesandeks Eesti Maapanga poolt.

Kuid peale avalikkude maksude on kogukas arv teisi makse, mida ei määra maksuseadused, vaid vastavad eriseadused, millel pole maksuseaduste iseloomu, kusjuures maks või trahv tekib teatavil tingimusil vaid üksikule kodanikule, kui ta astub või satub teatud seaduses ettenähtud vahetorda omavalitsasutistega. Nende maksude ja trahvide sissenõudmine toimub § 1, p. 2 põhjal samuti administratiivkorras, kuid siin peab iga üksiku administratiivkorras sissenõudmise aluseks olema eriseadus või muu seaduslik alus.

Administratiivsissenõudmise seaduse § 1, p. 2 normi, mis allutab mitmesuguste maksude ja trahvide ja nende % sissenõudmise administratiivkorrale, vastava seaduse järgi ei tule aga mõista kitsendavalt, nõudes eranditult igal juhtumil seaduses endas sõnaselgesti väljendust sissenõudmise korra kohta. See kord võib olla määratud ka vastava seaduse põhjal antud määruses või ka tuletatud seaduse enda mõttest. Paljudes seadusis on küll väljendatud, et teatud summad kuuluvad sissenõudmisele administratiivkorras, kuid on ka kehtivusel selliseid, kus ei leidu sellist nõuet. Seal tuleb tarvilikul juhtumil teha järeldus seaduse tõlgitsemise teel, sest seaduseandja ega keegi teine ei saa absoluutse kindlusega määrata kõik konkreetsed juhtumid.

Paljudes seadusis, nagu märgitud ülal, on see otseselt nimetatud. Nii tuleb nõuda sisse administratiivkorras:

1) lastevanemaile määratud trahvid õpilaste koolist puudumiste pärast, kui neid pole tasutud ühe kuu jooksul peale trahvimisotsuse jõustumisest, nagu ette nähtud Avalikkude algkoolide seaduse § 14 (RT 46 — 1931);

2) Hoolekandeseaduse § 90 (RT 120/121 — 1925) korras antavad laenu ajutiselt töövõimetuile ning nende perekondadele, kui nad on saanud töövõimeliseks, nagu ette nähtud Hoolekandeseaduse § 94;

3) Hoolekandeseaduse muutmise ja täiendamise seaduse § 101 (RT 43—1935)

järgi hoolekandekorras omavalitsuste hoolekande- või raviasutisse paigutatud isikult või nende eest hoolt kandma kohustatud isikult — hoolekande- või ravikulud — abiandmiskulusid kandnud asutise või nimetatud ravi- või hoolekandeadustist ülalpidava omavalitsuse korraldusel;

4) Hoolekandeseaduse muutmise seaduse § 96¹ alusel omavalitsuse poolt tehtud vastava otsuse alusel sellelt isikult, kes on jätnud maha oma perekonna, keda ta on kohustatud ülal pidama, kui perekonna liige on vastava sooviavaldusega pöördunud omavalitsuse poole, nagu ette nähtud Hoolekandeseaduse muutmise ja täiendamise seaduse § 96²;

5) Avaliku raamatukogu ülalpidaja poolt määratud trahvid raamatute mitte õigel ajal tagasitoomise eest ning raamatute määrimise, rikkumise või kaotamise puhul, millal omavalitsusel on õigus nõuda sisse kaotajalt või rikkujalt raamatu hinda kahekordses suuruses, nagu on ette nähtud Avalikkude raamatukogude seaduse § 19 (RT 77/78 — 1924);

6) Maanteedeseaduse § 3 (RT 48 — 1928) järgi määratud teedekapitali maksud, milliseid nimestikke peavad omavalitsused, sama seaduse § 49 märgitud kulud, mis on tekkinud tee ääres teostatavate ehituste ja kaevamiste tagajärjel, kui nende läbi liikimine on takistatud ja tee on korda seatud omavalitsuse kulul ja sama seaduse § 64 alusel naturaalkohuslasilt nende korrashoida määratud tee tegemata jätmise kulud;

7) Veejuhtmete korrashoiu seaduse § 9 (RT 23 — 1928) põhjal antud tähtjaks kordaseadmata veejuhtme kordaseadmise kulud;

8) Veeühingute seaduse §§ 37,40 ja 42 (RT 195/196 — 1925, 25 — 1935) alusel täitmata jäetud kohustused peakoosoleku poolt määratud maksmata jäänud maksud.

Üldiselt tuleb aga omavalitsusil võtta juhtmõtteks, et omavalitsuste poolt tulevad sisse nõuda administratiivkorras kõik need maksud ja trahvid, mis kodanikele on oma-

valitsuste poolt määratud vastavate seaduste või määruste alusel.

Nüüd selgitame, milliseilt maksudelt tuleb nende sissenõudmisel võtta lisaraha ja milliseilt mitte.

Avalikkude maksu- ja maksutrahvivõlgade sissenõudmisel võetava lisaraha seaduse (RT 55 — 1936) § 1 on tähendatud, et avalikkude maksu- ja maksutrahvivõlgade sissenõudmisel võetakse lisaraha 5% määral sissenõutavast võlasummast. Kuna seaduses on tähendatud „avalik maks“, siis tuleb selgitada, mis see „avalik maks“ tähendab. Vahetades mõtteid seaduse koostajaga, selgus, et „avaliku maksu“ all on mõeldud otsemaks (*Steuer*, налог).

Sellest tuleb järeldada, et lisaraha võib võtta ainult avalikelt maksuvõlgadelt, s. o. otsemaksudelt.

Avalikkude maksu- ja maksutrahvivõlgade sissenõudmisel võetava lisaraha seadus ei lahenda küsimust, kuidas jagada lisaraha, kui võla sissenõudmine toimub osalt ühe ja osalt teise omavalitsuse kaudu, see on siis, kui maksuvõlgnik tasub sissenõutava summa osaliselt. Kuidas siis toimida?

Kui maksu- ja maksutrahvivõla administratiivkorras sissenõudmise puhul maksuvõlgnik kogu summat korraga ei tasu, vaid tasub ainult osaliselt, tuleb arvata tasutuks ja kanda tuludesse saadud summad järgmises järjekorras: 1) trahvid, 2) lisaraha, 3) viivitus- ja pikendusprotsendid, 4) maksuvõlad ja 5) maksud. Selline kord on ka kehtiv riigi otsemaksude sissenõudmisel administratiivkorras ja see kord oleks otstarbekohane ka omavalitsuste otsemaksude administratiivkorras sissenõudmisel. Pealegi oli see kord ka ette nähtud 16. märtsil 1915 antud Vene rahaministeeriumi instruksioonis kroonupalatele ja selliseid eeskirju sisaldab ka Saksa „*Reichs-abgabenordnung*“ § 12³.

Selle korraga ei saada küll kätte absoluutset õigust; tulemuseks on see, et see omavalitsus, kes nõuab hiljem, jääb lisarahast ilma, kuid need juhtumid on ikkagi harvajuhtuvad ja teine kord võib juhtuda

jälle nii, et lisaraha saab see, kes esimesel korral jäi ilma.

Administratiivsissenõudmise seaduse § 9 järgi asub maksunõudja administratiivsissenõudmise teostamisele ainult korraldava asutise kirjalikul nõudmisel, mis antud eraldi iga üksiku maksuvõlgniku kohta.

Nõudmises märgitakse, kelle poolt, kellele ja mis aja eest maks on määratud, selle seaduslik alus administratiivkorras sissenõudmiseks, maksumäär ja kuhu tuleb maksta sissenõutud summa, samuti viivitusprotsent ja lisaraha ja märkus, et maksuvõlglane pole vabatahtlikult õiendanud oma maksuvõlga määratud tähtjaks.

Siinkohal selgitame ka järgmist küsimust. Valla kogukonnamaksu seaduse § 9⁴ järgi perekonnaliikmete eest, kes ei saa oma töö eest kindlat tasu ja kellel pole eraldi varandust ega tulu, kui nad neile määratud kogukonnamaksu ise ei tasu, maksab kogukonnamaksu see perekonnaliige, kelle majapidamises nad töötavad või elunevad.

Kui nüüd selline perekonnaliige pole oma kogukonnamaksu tasunud tähtjaks ja temale on maksunõudmine välja kirjutatud ja kui ta ka siis loobub maksmast, tekib küsimus, kas saab maksunõudja pöörduda otsestelt perekonnapea poole või peab ta sama maksumääravalt asutiselt erikorralduse.

Maksunõudja võib pöörduda suuliselt perekonnapea poole ja nõuda, et see tasuks oma perekonnaliikme maksuvõla. Kuid vastava vallavalitsuse erikorralduseta ei saa maksunõudja perekonnaliikme maksuvõla puhul arestida perekonnapea varandust.

Nüüd peatuksin mõne reaga mõninga tehnilise küsimuse juures. On juhtunud, et teise omavalitsuse kasuks sissenõutud summade saatekulused on tasutud mitmel viisil. Nii on ühed omavalitsused teise omavalitsuse kasuks sissenõutud summade edasisaatmisel arvanud maha postikulud edasisaadetavast summast, teised tasuvad postikulud oma summadest, kuna kolmandad nõuavad postikulud sisse koguni maksuvõlgnikult.

Et selline ebahütlane kord tekitab mitmesuguseid arusaamatusi, segadusi, asjatuid

ja tülikaid arvestamisi ja aegaviitvaid kirjavahetusi — on loomulik, et omavalitsusil tuleb teiste omavalitsuste, samuti ka Eesti Maapanga kasuks sissenõutud summade edasisaatmiel, tasuda postikulud oma summadest. Täiesti põhjendamatu ja lubamatu on postikulude mahaarvamine edasisaadetavast teisele omavalitsusele või Eesti Maapangale kuuluvast summast, sest selleks, s. o. sissenõudmiskulude katteks saadaksegi lisaraha. Samuti ei põhjene nende kulude maksuvõlgnikult sissekasseerimise nõue seaduslikul alusel, mispärast sellest tuleb otsekohe loobuda.

On olnud kaebusi, et ühed omavalitsused saavad teisile omavalitsusile maksuvõimetusaktidega varustatud nõudelehti nõudmise kordamiseks kuu- ja isegi lühemaajaliste vaheaegade järele.

Kuna selline teguviis koormab teisi omavalitsusi, saavutamata mingeid praktilisi tulemusi, on soovitatav, et maksuvõimetusaktidega varustatud nõudelehti ei saadetakse nõudmise kordamiseks mitte rohkem, kui kaks korda aastas, s. o. pooleaastaste vaheaegadega. Jühtumil kui maksu määraval asutisel on teada, et maksuvõlglaste majanduslik olund on paranenud ja ta suudab oma maksuvõlgla tasuda, võib maksunõudmist korrata ka varem ültähendatud ooteajast.

Ka on olnud palju juhtumeid, et maksuvõla sissenõudmist teostavad järelevalveasutised ei teata maksuvõla laekumisest maksuvõlga sissenõudvale asutisele, kui maksuvõlg on tasutud maksuvõlgniku poolt pärast maksunõudelehe väljasaatmist teisele omavalitsusele, milline olund tekitab maksuvõla sissenõudva asutise maksunõudjale ülearust ja asjatut tööd. Et seda vältida, tuleb selliseil juhtumil maksuvõla sissenõudmist teostaval järelevalveasutisel teatada maksulaekumisest maksuvõla sissenõudvale asutisele. Selline kord väldiks esiteks kodanike asjatu tülitamise ja teiseks kergendaks tunduvalt ka maksunõudjate tööd.

Viimatitähendatud juhtumist on aga omavalitsuste vahel tekkinud tüliobjekt — lisaraha näol. Kui üks omavalitsus on saat-

nud teisele omavalitsusele nõudelehe maksuvõla sissenõudmiseks ja kui maksuvõlgnik saadab või maksab oma maksuvõla otseselt maksu määravale omavalitsusele ära omal algatusel, saamata sissenõudva omavalitsuse käest vastavat korraldust, siis on tekkinud vaidlus selle üle, kas on mõlemal omavalitsusel õigus saada lisaraha või mitte. Kuna see küsimus on vaieldav, siis lõpliku otsuse annab loomulikult kohus.

Ent väljudes praktilisest seisukohast, tundub, et lisaraha saamise õigus on mõlemal, sest maksu sissenõudva omavalitsuse maksunõudja, hoolimata sellest, et maks on tasutud, peab käima kohal ja tegema eeltöid maksu sissenõudmiseks.

Edasi olgu märgitud mõni sõna maksude tegelikust sissenõudmisest ja maksunõudja isikust.

Mõnes kohas on olnud selliseid juhtumeid, et omavalitsuse enda maksud nõutakse sisse korralikult, kuid teise omavalitsuse maksunõudmisi võetakse hoopis kergemalt ja lihtsamalt, koostatakse kergesti maksuvõimetusakt jne.

Seesuguse nähte kohta tuleb tähendada, et see on enam kui lubamatu. Sellisesse olundisse omavalitsuse ametnik laskuda ei tohi. Maksud tulevad nõuda sisse ühteviisi, vaatamata sellele, kas see omavalitsuse enda või teise omavalitsuse nõudmine. Ka tuleb arvestada seda, et teine omavalitsus võib meie nõudmisega toimida samuti.

Sellise teotsemisega langeb ka maksude sissenõudmise üldine distsipliin, mispärast, selline teguviis on omavalitsuse huvele kahjulik ja lubamatu.

Välise tunnusemärgina peab omavalitsuse maksunõudja administratiivsissenõudmise teostamisel kandma siseministri poolt kinnitatud vastavat rinnamärki, nagu näeb ette Administratiivsissenõudmise seaduse muutmise seaduse § 5. Seda märki tuleb maksunõudjal kanda ainult sissenõudmise teostamisel, mitte mõnel teisel ajal. See märk on maksunõudja kui ametiisiku väline tunnus, seda märki tuleb hoida au sees ja kanda ai-

nult siis, kui maksunõudja on oma otseste ülesannete täitmisel.

Igal maksunõudjal peab olema autori teet maksuvõlgniku silmis ja seda ei tohi ta lasta mingil viisil kõigutada. Eriti tähtis on maksunõudja käitumine maksukohuslasega. Maksuasjad on niigi juba väga hellad asjad, seepärast pole mitte ükskõik, kuidas maksunõudja esineb maksuvõlgnikule maksude sissenõudmisel. Maksunõudja toon peab olema asjalik ja korrektne, ta peab hoiduma teravusist ja liigsest karmusest.

Nüüd veel sissenõudmise formaalsest küljest. Mõned omavalitsused, saates maksunõudmisi teisele omavalitsusele sissenõudmiseks, ei aadressi neid omavalitsuse nimele, vaid otse maksunõudja nimele. Samuti teised omavalitsused saadavad jälle teise omavalitsuse maksunõudmisi maksunõudjale edasi ilma vastava korraldusest.

Siinkohal tuleb täheldada, et maksunõudmisi saates, tulevad need alati aadressida omavalitsuse, mitte maksunõudja nimele. Samuti maksunõudjad võivad nõuda makse sisse ainult siis, kui nad on saanud omavalitsuse juhilt, kellele nad otseselt alluvad, vastava kirjaliku korralduse.

Maksunõudja, saanud vastava korralduse maksu sissenõudmiseks, esitab selle Admiinistratiivsissenõudmise seaduse kohaselt maksuvõlgnikule või ta seaduslikule esindajale tema elukohas või ettevõtte asukohas ettepanekuga tasuda võlasumma või esitada kviitung maksu tasumise kohta, milleks antakse tähtaeg kuni ühe kuuni.

Tähtaja andmisel peab maksunõudja olema ettevaatlik, sest temal lasub kohustus valvata sissenõudva asutise huvide eest ja ta peab kaaluma, kui pika tähtaja ta võib anda või kas tuleb üldse keelduda sellest. Ettevaatamatus ja lohakus võib sissenõudvale ametnikule tuua distsiplinaarkaristuse.

Kui maksuvõlgnik ei ava vabatahtlikult lukustatud uksi, ruume ja hoiupaiku, kus arestitav vara varjul, siis on maksunõudjal õigus neid avada, ent selle toiming juurde peab ta kutsuma kaks tunnistajat. Kui aga maksunõudja hakkab jõuga vastu ja takis-

tab vara arestimist, siis tuleb kutsuda juurde politsei — Politseiasutiste kujundamise määruse § 4, p. 3 (RT 177/178 — 1925) põhjal.

Arestitud esemete või nende hoiupaikade külge kinnitab maksunõudja papist või paberist sedelid pitseriga ja üleskirjutamisprotokoll numbriga või riputab nimetatud sedelid niidi või nõoriga eseme või hoiupaiga külge, kusjuures ta peab hoiduma asjade rikkumisest.

Muidugi on selge, et iga arestitud eset pole võimalik sellisel kujul pitseerida, sest kuidas oleks mõeldav elusloomade külge niidi või nõoriga vastavate sedelite riputamine. Sama lugu on kasvava viljaga. Pole ju mõeldav, et sel korral võetakse pikk kõis, tõmmatakse ümber välja ja pitseeritakse kinni. Erandeid on alati ja selliseil juhtumil peab maksunõudja ise teadma, kuidas toimida ühel või teisel juhtumil.

Kui maksuvõlgnik nõude esitamisel keeldub võla tasumisest või määratud tähtajal ei esita nõutavat summat rahas või kviitung vastavalt asutiselt võla tasumise kohta, siis tuleb maksunõudjal asuda sundsissenõudmisele võlgniku vara arestimisega või kui võlgnik on kuskil kindlapalgalises teenistuses või saab pensioni, renti ehk üüri, pöördub ta vastavate asutiste ja isikute poole summade kinnipidamiseks.

Vara arest tuleb teostada vara üleskirjutamisega ja selleks tuleb koostada vastav protokoll, millele kirjutaksid alla maksuvõlgnik ja maksunõudja. Üleskirjutatava vara hindab maksunõudja ja määrab ka hinna. Protokoll peab sisaldama Tsiviilkohutupidamise seaduse §§ 980—993 ettenähtud andmeid.

Maksunõudjate tegevuse jälgimisel on ilmnenu, et mitmedki maksunõudjad pole pidanud kinni sellest nõudest. Sagedamini esinevaist puudusist võiks nimetada, et üleskirjutamisprotokollis on märkimata üleskirjutamise alguse ja lõpu aeg ja esemete kirjeldus.

Veel üks asi, mille peale tahaksin juhtida tähelepanu.

Mitmelt poolt on esitatud küsimusi, kuidas toimida alla ühekrooniste maksude sissenõudmistega, sest Maksustamiskorralduse seaduse kohaselt ei saavat makse, mis vähemad kui üks kroon, sisse nõuda.

Kuigi Maksustamiskorralduse seaduse § 109 järgi asutakse riigimaksuvõlgu administratiivkorras sissenõudmisele, kui need ületavad ühe krooni, pole seega omavalitsusile veel keelatud sisse nõudmast oma makse, mis on alla ühe krooni. Ka tuleb teha vahet avalikkude ja teiste maksude vahel. Kui aga asuda seisukohale, et alla ühekrooniseid makse pole võimalik administratiivkorras sisse nõuda, kuidas oleks siis võimalik selliseid väikesi makse, nagu näiteks lastevanemaile määratud trahvid õpilaste

koolist puudumise pärast sisse nõuda. Kui aga neid trahve pole võimalik sisse nõuda, mis mõte on siis trahvimisel.

Lõpuks lubatagu tähendada, et üldiselt võttes, saavad omavalitsused oma maksud praegu suuremal määral kätte, kui siis, kui nende sissenõudmine oli politsei ülesandeks. On tähelepanekuid, et mõnes kohas kogukonnaks (isikumaks) on laekunud kuni 90%. Muidugi ei saa seda kõike kanda maksunõudja arvele, kuid kindel on see, et osaliselt oli maksunõudjal sel alal suured teened. Kuna praegused maksunõudjad on omal alal veel mitmeti vilumata, on loota, et tulevikus maksude sissenõudmine edeneb veel paremini.

Poola omavalitsuste korraldusest.

V. Velner.

Poola riigikorralduse järgi evivad omavalitsused Poolas suure osatähtsuse. Põhiseadus kindlustab omavalitsusile laialdase tegevusvabaduse. Uue Poola vabariigi esimene põhiseadus 1920. a. loodi ajajärgul, kus peale sõja ja revolutsiooni pääsesid võidule liberaalsed ja demokraatlikud vaated. Tol korral valitses kõikjal vaade, et anda kogu valitsemine rahva kätte. See vaade oli kehtiv meie esimese põhiseaduse loomise ajastul ja vallutas ka Poola esimese põhiseaduse loojate meeli.

Poola teine põhiseadus, mis hakkas kehtima veidi üle ühe aastakümne hiljem, püüab tuua juba sesse suurde ja laialdasse liberaalsusse ja demokraatiasse kitsendusi. Kuid omavalitsuste osa on jäänud peaaegu puutumata ühes omavalitsusile antud laialdaste ülesannete ja võimupiiridega.

Et saada aru Poola olundeist, peab pöörduma pisut tagasi ja heitma pilgu Poola minevikku.

Olund Poolas enne iseseisvuse sündi oli väga raske. Kuna rahvas oli võrdlemisi suurearvuline ja moodustas endast küllal-

daselt tugeva jõu, siis katsus Vene valitsus teha kõik, et suruda maha poolakais iga suguse tegevuse või aktsiooni, mis võis aidata kaasa Poola rahva iseteadvuse kasvatamisele ja rahvustunde ärkamisele.

Peale Poola viimast mässu möödunud sajandi lõpul muutus olund poolakaile eriti raskeks. Kodanikkude vabadusi kitsendati viimse võimaluseni ja iga väiksegi samm poolakate poolt, mis võis otseselt või kaudselt puudutada või äratada poola rahva rahvustunnet, oli keelatud karmi karistuse ähvardusel.

Vene valitsus ei usaldanud poolakaile anda ka mingeid omavalitsuslikke korraldusi ja asutisi. Kuna omavalitsuste kaudu rahva enesetunne ja isetegevus leiab hea kooli, siis kartsid Vene võimud, et kohapealne rahvas, s. o. poolakad kasustavad seda ja hakkavad õhutama kohapealsete halduskorralduste kaudu rahvuslikku iseteadvust.

Kõige selle tagajärjel näeme, et veneaegses Poolas omavalitsuste korraldust kui sellist peaaegu üldse polnudgi. Üldiseks põhimõtteks ja suunaks oli teostada koha-

pealset valitsemist vastavate ametnikkude — komissaride kaudu. Muidugi olid need komissarid vene rahvusest ja häälestatud Vene tsaarivalitsuse ideoloogia vaimust ja hingeelust.

Vene tsaarivalitsuse poliitika väike-rahvaste suhtes seisiski selles, et rahvas hoida võimalikult suures pimeduses ja vaesuses. Rahvale ei tohtinud anda suuri vabadusi, laialdasemat haridust, samuti tuli talle teha kättesaamatuks suuremad varandused, et nende kultuuriliste hüvede maitstasaamise korral ei võiks tekkida laiemais rahvakihtides tung paremusele, vabadusele ja iseseisvusele.

See poliitika oli kehtimas nii Baltimail, Soomes kui ka teiste piirirahvaste juures, kuid eriti teravasti ilmnis see Poola territooriumi osas. Vene valitsuse kitsendava ja pidurdava poliitika tagajärgi näeb veel praegugi Poolas. Liiklemisteed on eriti tähtsad maa arengus ja rahva kultuurilises edinemises. Seepärast püüavad riigivalitsused teha kõik, et korraldada ja arendada liiklemisteede-võrku. Poola territooriumi osas aga püüti Vene tsaarivalitsuse poolt liiklemisteede ehitamise alal teha võimalikult vähe. Ja kuna maapind Poolas pole ka kuigi hea teede ehitamiseks ja korrashoidmiseks, siis on arusaadav, et teed polnud Poolas kuigi heas seisundis.

Need vene aja tagajärjed annavad end teede alal tunda veel praeguses Poolas. Kuigi iseseisvas Poolas on riigi ja omavalitsuste poolt tehtud pingutusi teede korraldamise ja uute rajamise alal, pole selles osas siiski jõutud kaugeltki Lääne-Euroopa tasemele. Poola teelud on praegugi halvad. Magistraalteed on enamikus munakivisillutisega, milline on aastate jooksul vajunud ja lagunud. Ja kuna ei jatku krediite ka nende korraldamiseks ja parandamiseks, siis on nad enamikus väga viletsas ja armetus seisundis.

Ainult suuremate linnade läheduses, eriti Varssavi ümbruses on näha ka asfalt- ja bituumensillutist. Kuid üldiselt on seda siiski ainult mõnekümne kilomeetri ulatuses.

Samuti kui Vene võimud ei hoolinud Poola teede ja liiklemisvahendite korraldamisest, nii ei tehtud ka midagi keskuste, nagu linnade ja alevite heakorra tõstmise alal.

Kuna linnade juhtimisest ja valitsemisest poola rahvusest kodanikud peaaegu üldse osa võtta ei saanud, kuna linnaomavalitsusi kui selliseid puhtal kujul üldse polnud, vaid linnade valitsemist teostati vastavate komissaride kaudu, ja kuna viimased olid vene rahvusest ametnikud, kes polnud huvitatud poola asja ja elu arengust, siis ei tehtud linnade korraldamise ja heakorra alal peaaegu midagi.

Vene valitsuse poliitika sihiks oli hoida poola rahvast võimalikult suuremas vaesuses ja rumaluses, et rahvas ei tekiks tung millegi parema ja õigema järgi. Rahva teovõimet püüti kõigutada igasuguste vahenditega, milleks üheks oli ka juudi elemendi suunamine Poola territooriumi ossa.

Kuna Kesk-Venemaal juutide õigused olid piiratud ka eraõiguslikul alal, kõnelemata veel avalik-õiguslikest huvest, hakkas juudi element valguma just piiriäärseisse maakohtadesse. Ja kuna Vene valitsus aitas sellele kõigiti kaasa, siis kogunes seda elementi piiriäärseisse maisse järjekindlasti juurde. Eriti palju kogunes neid aga Poola ja Leedu territooriumile, kus pind nende teotsemiseks oli väga mitmesuguste asjaolude tõttu eriti soodus.

Juutide arvu Poolas loetakse ligi 2 500 000 või umbes 8% kogu rahvast. Varssavis — Poola pealinnas eluneb neid üksi umbes 400 000, s. o. tervelt $\frac{1}{3}$ kogu Varssavi elanikkonnast. Varssavis evivad nad omaette nn. juutide kvartaali, mis võõrale torkab silma oma räpasuselt ja mustuselt. Poola juudid on vaesed, räpased ja kasimatud, kusjuures enamik mehi kannab pikka musta kuube, pigimütsi ja pikka habet. Nii et võib öelda, et Poola juudid on kõik vormis.

Kui Saksamaal pääsis võimule Hitler'i valitsus, hakati juute kiusama seal taga ja ajama välja. Selle tagajärjel valgus väga

palju juute viimaseil aastail üle piiri Poola. Sellega kasvas veelgi juutide arv Poolas. Lõpuks kui juba ajakirjanduses ja mujal hakati tõstma häält selle nähte vastu, võttis valitsus ka seisukoha juutide sissevoolu tõkestamiseks. Praegusel momendil igatahes on juutide sissevoolule Saksast Poola pandud piir ja neid üle piiri enam valguda ei saa. Kuna juudid on parasitidena istunud poola rahva turjal juba sajandeid, siis on arusaadav see viha, mis valitseb rahvas, eriti aga noorsoos juutide vastu. Üliõpilasrahutused poola ülikoolis, millest meie loeme tihti ajalehist, on peamiselt sihitud just juutide vastu.

Poola territoorium enne uue Poola vabariigi sündi oli jaotatud kolme riigi — Austria, Saksa- ja Venemaa vahel. Lõviosa sellest oli Venemaa all, nn. Kongressi-Poola nimetuse all. Peale selle oli veel Slaski (Sileesia) osa, milline evis teatud mõttes autonoomia, kuid oli Austria ülemkontrolli all.

Nagu juba tähendatud ülal, ei lubanud Vene võimud Kongressi-Poolas kohapealsele elanikkonnale peaaegu mingeid õigusi ja selles osas valitsemisvõimu teostati peamiselt vene ametnikkude kaudu.

Ka Saksamaa külge kuulavas osas polnud olund palju parem.

Peab aga märkima ühte, et teede ja hoonete korrashoidmise alal on sakslased Poola selles osas, mis kuulus neile, teinud palju. Liikudes Kongressi-Poolast Saksamaale kuulvasse ossa, muutub pilt otsekohe. Juba leidub asfalditud maanteid, millised on palistatud puudega. Õlgkatustega ja armetu välimusega talumajade ja ka avalikkude hoonete asemele astuvad enamikus telliskivihooned. Ka ümbruskonna ilme on muutunud. Maapind paistab olevat palju paremini haritud ja inimesed elavad jõukamalt. Igatahes on kõikjal näha korraldavat kätt ja töötavat inimest.

Kuigi Preisi valitsus oli karm ja surus poolakais alla kõik, mis võis vihjata nende vabadusele ja iseseisvusele, peab aga nentima, et preislased on siiski teinud suurt

kultuuritööd neile kuulavas Poola osas. Seda aga ei saa öelda venelaste kohta. Siin torkab teravalt silma Lääne- ja Ida-Euroopa vahe, vene ja saksa kultuuri ja saavutiste ääretu vahe.

Kuigi Poola Saksamaale kuulavas osas oli kehtiv teatud omavalitsuslik kord, oli see korraldatud selliselt, et poolakad sellest kuigi tähtsal määral osa võtta ei saanud.

Saksa-Poolas moodustasid jõukama ja arenenuma kihi sakslased, kelle kätte oli koondunud kaubandus, tööstus ja ametnikkond. Valimissüsteem oli aga korraldatud selliselt, et vaesemal kihil, kelleks oli poola rahvusest kodanikud, oli raske saada omavalitsuste esinduskogudes mainimisväärset esindust.

Ainult Austria osas oli kehtiv võrdlemisi liberaalne kord, kus ka kohapealsel rahval oli võimaldatud juurdepääs valitsemisasjusse. Need liberaalsed seadused on kandunud üle ka iseseisvasse Poola ja kehtivad enamikus veel praegugi. Austria osas kehtis krahv Stadion'i liberaalne kogukonnaseadus 1849. a.

Praeguses iseseisvas Poolas kehtivad omavalitsuskorralduse alal veel üldiselt need seadused, millised kehtisid juba sel korral, kui Poola oli jaotatud ja seisis võõra võimu all. Need seadusi on osalt kaotatud, osalt muudetud, täiendatud ja asendatud uutegagi, kuid täiesti uut süsteemi tervikuna omariikluse päevil pole veel suudetud ellu viia.

Sellega näeme Poolas sama nähet, mis meilgi, kus omavalitsuste alal kehtivad veel endised veneaegsed seadused. Kuid Poolas on selles osas jõutud siiski palju kaugemale ja nimelt on antud põhjanev omavalitsusteseadus, nn. omavalitsuste organisatsioonide muutmise seadus, milline jõustus 13. juulil 1933.

See seadus on igatahes põhjanevaid samme Poola halduskorralduse ja eriti omavalitsuste ümberkorraldamise alal.

Selle omavalitsuste üldise reformi teostamise eel käisid suured eeltööd ja isegi võitlused. Kuni uue üldise seaduse ilmumi-

seni püüti üksikseaduste abil ühtlustada Poola omavalitsuste korraldust ja süsteemi. Nagu meilgi, nii töötati ka seal välja hulgaliselt igasuguseid kavu, eelnõusid ja põhimõtteid, kuid ükski neist ei saanud eluõigust. Alles mitme aasta jooksul kogutud teadmiste ja teadumuste najal suudeti lõpuks jõuda selleni, et anda uus ja põhjanev omavalitsuste seadus.

Poola põhiseadus pühendab omavalitsusile juba küllaldaselt tähtsa osa ja määrab kindlaks üldkujulise omavalitsuste korralduse, liigid, organite vahekorrad ja ülesanded.

Poola vabariigi põhiseadus tunneb nelja liiki omavalitsusi: vojevoodkonna-, maakonna-, valla- ja linnaomavalitsusi. Vastavalt sellele on ka Poola riik jagatud valitsemise alal vastavaisssse administratiivühikuisse. Poola omavalitsuste reformi teostamisel lähtuti seisukohast, et lülitada välja omavalitsuste korraldusest poliitika, poliitiliste parteide mõju ja osatähtsus. Omavalitsused ei pea olema mitte poliitika tallermaaks, vaid rahvusliku produktiivse töö tegemiseks kultuurilisel, majanduslikul ja sotsiaalsel alal. Valimissüsteemis on püütud tõsta võimalikult esiplaanile isikuvalimise printsiipi. Iga kodanikule peab andma võimalus hääletada ühe teatud kindla isiku või isikute grupi poolt. Valimisseadused võimaldavad ka vähemusrahvaile osavõttu omavalitsuste tööst ja tegevusest. Ühtlasi näevad valimisseadused ette ka abinõusid, et ei pääseks võimule üksikute kihtide või kutsete omavoli ja diktatuur.

Kõigi omavalitsusasutiste juures on olemas volikogu või nõukogu, mis on rahva poolt otseselt või kaudselt valitud esindajatekogu, nn. „rada“. „Rada“ ülesandeks on tuua omavalitsuse töösse rahva häält ja soove ja aidata kaasa selleks, et omavalitsusasutised ei muutuks mitte bürokraatlikeks, liiga kantseleiliseks.

Valimissüsteemis valitseb üldiselt kord, et kõrgema omavalitsuse „rada“ moodustavad alamalseisva omavalitsuse esindajad.

Täitvaiks organeiks omavalitsusis on

valitsus kui kolleegium ja selle eesotsas seisev suure võimupiiriga isik, kui vastava omavalitsuse juht ja kogu omavalitsuse tegevuse eest vastutaja. Valdades on selleks isikuks „wojt“ (vallavanem), linnades „burmistrz“ (linnapea), maakonnas „starosta“ — (maavanem) ja vojevoodkonnas — „wojewoda“ (kuberner).

See juht täidab õieti kahesuguseid funktsioone ja ülesandeid. Ühelt poolt on tema kui riigivõimu esindaja, maavälitsuse usaldusmees, s. o. valitsuse silm kohapeal, kuid teiselt poolt on ta ühtlasi ka kohapealse omavalitsuse juht ja üldkorraldaja, samuti ka kohapealse seltskonna juht. Üldse suundub kogu Poola omavalitsuskorraldus sellele, et võimalikult ühtlustada valitsemiskorraldust ja eriti kohapealsete omavalitsuste ja keskvalitsuse tegevust. Kuna „wojewoda“ ja „starosta“ on keskvalitsuse poolt määratavad ametnikud, siis alluvad nad ka keskvalitsusele ja saavad ühtlasi ka sealt ettekirjutisi ja juhtnõore. Seejuures on nad ka vastutavad kogu tegevuse ja töö eest oma omavalitsuse piires ja see vastutus pole mitte ainult ametialane, administratiivne, vaid ka poliitiline. „Starosta“ näiteks on vastutav kogu oma maakonna eest selle sõna tõsisemas mõttes. Ta peab teadma, mis seal toimub ja on kohustatud kõrvaldama kõik tekivad väärnähted.

Sealjuures on ta aga kogu kohapealse omavalitsuse juht ja töökorraldaja. Tema juhhib ja ühtlustab omavalitsuse organite, ka „rada“ tegevust ja funktsioneerimist, määrab ametisse ametnikke, ühtlustab ja juhhib ametnikkude tegevust jne.

Arusaamatuste vältimiseks „rada“ ja täitvate organite vahel on uues seaduses fikseeritud täpselt iga organi võimupiirid ja ülesanded. „Rada“ evib üldiselt kontrolliva ja määrava organi õigused.

„Rada“ suuremad ja kaugeleulatavamad otsused, millised evivad majandusliku või mõne muu kaugeleulatuva iseloomu, vajavad keskvalitsuse kinnitamist.

Uue seadusega on eriti piiratud kolleegiaalse täitva organi kompetentsi. Uue korra

järgi on tõstetud esile õieti kahe organi ülesanded ja võimupiirid, need on määrav ja kontrolliv organ — „rada“, milline koosneb alluvate omavalitsusliikmete esindajaist ja teiseks — omavalitsuse juht, milline kõrgemate omavalitsusühikute juures on keskvalitsuse poolt määratav. Teised organid evivad rohkem kõrvalise iseloomu ja tähtsuse.

Kõik ettevalmistava töö „rada“ jaoks teeb omavalitsuse juht iseseisvalt, kuid ainult suuremate ja tähtsamate asjade ettevalmistamine ja kaalumine toimub koos kollegiaalse täitva organiga.

Omavalitsuse juht evib uue seaduse järgi suured ja laialdased võimupiirid. Tema on ühelajal keskvalitsuse esindaja kohapeal, omavalitsuse juht, kuid ka valitud volikogu — „rada“ juhatajaks või esimeheks. Sellega on tahetud kooskõlastada ja ühtlustada omavalitsuste organite tegevust ja viia omavalitsust lähemasse kontakti rahva ja kohapealsete tegelastega.

Uuis kord taotleb eriti keskvalitsuse ja kohapealsete omavalitsuste kooskõlastatud tegevust. Omavalitsuste reformi üheks peamiseks sihiks oligi, et kooskõlastada ja ühtlustada riigivõimu ja kohapealsete asutiste tegevust. Omavalitsused ei moodusta endast mingit „riiki riigis“ olevaid asutisi, vaid nad on sarnased üld- ja riigihuvide ja ülesannete täitjad kui keskvalitsuski. Omavalitsused peavad oma tegevuse ja tööga täiendama keskvalitsust ja selle tööd ning tegevust ja moodustama üheskoos kompaktsed ja organiseeritud terviku.

Vastavalt sellele on korraldatud ka omavalitsuste ja keskvalitsuse vahetõde. Omavalitsuste organid ja asutised on iseseisvad oma tegevuses ja töös, kuid keskvalitsusel on õigus kontrollida omavalitsuste tegevust igal ajal, segada vahele kui omavalitsused oma tegevuses talitavad seadusvastaselt või üldhuvidele vastupidises suunas.

Järelevalveõigused ja ülesanded pole aga mitte kõik koondatud keskvalitsuse kätte, vaid otsest järelevalvet alluva omavalitsuse üle teostatakse kõrgemate oma-

valitsusühikute kaudu. Nii teostavad järelevalvet vallaomavalitsuste ja samuti ka linnaomavalitsuste tegevuse üle, kus elanikkude arv on alla 25 000, maakonnaomavalitsused, eesotsas „starosta“ga. Maakonnaomavalitsuste üle teostab otsest järelevalvet „wojewoda“ ühes vojevoodkonnaomavalitsusega. Linnade üle enam kui 25 000 elanikuga teostab otsest järelevalvet „wojewoda“. Kõrgeimaks järelevalveinstantsiks kõigi omavalitsuste üle on siseminister vastava ametkonna kaudu.

Omavalitsuste ümberkorraldamine uue seaduse alusel pole jõudnud Poolas veel kaugeltki lõpule. Kõrgem omavalitsusühik — vojevoodkond on enamikul Poola territooriumil veel praeguseni organiseerimata täiel kujul ja tervikuna, nagu seda näeb ette uus reform. Vojevoodkonnaomavalitsusi, selle tervikulises mõttes on senini organiseeritud ainult Poola läänepoolses osas — Poznanis, Pomorzes, Slaskis jne., ühe sõnaga endise Saksamaa territooriumil, kus varem teotsesid provintσιαalomavalitsused ja kus vojevoodkonnaomavalitsused on nende otsesed järglased. Mujal Poola riigi territooriumil on küll olemas vojevoodkonnad ja nende juhid — „wojewoda“d“ ühes kantselei ja vajaliste abijõududega, kuid puudub üldine vojevoodkonnaomavalitsuslik korraldus; osa organe, nagu „rada“ on üldse loomata jne.

Seega on Poolas praegu vojevoodkonna, kui kõrgema omavalitsusühiku korraldus ja organisatsioon lõplikult alles loomata ja korraldamata. Poolakad ise ütlevad, et seda on takistanud osaliselt ka majanduslik kriis, kuna teatavasti omavalitsusaparaadi korraldamine ja eriti nende ellukutsumine on küllaltki kulukas ja kuna selleks riigil kui ka kohapealseil asutisil endil puuduvad vastavad ressursid, siis pole suudetud senini teostada omavalitsuste korraldust tervikuna.

Teiselt poolt aga paistab, et keskvalitsus pole ka ise väga huvitatud vojevoodkonnaomavalitsuste kiirest ellukutsumisest. Nähtavasti on ka Poolas, nagu kõikjal, tendents võimu keskendamise ja keskvalitsuse võimupiiride suurendamise suunas. Küllastades

Poznanis selle vojevoodkonna „wojewoda“ kuulsime jutuajamist „wojewoda“ ja nende siseministeeriumi inspektori vahel, millest „wojewoda“ hoiatas siseministeeriumi, et see ei ajaks liiga tsentralistlikku poliiti-

tikat ja liiga ei püüraks omavalitsuste vabadust ja iseseisvust. Nii et ka Poolas on tendents tsentralisatsiooni poole, milline nähe on haaranud eriti autoritaarseid riike ja on laienenud ka demokraatlikele riikidele.

(Järgneb.)

Korteritetoodang Soome linnades ja alevs 1936.

A. Gustavson.

Nagu nähtub Soome sotsiaalstatistika büroo kokkuvõtteist (*Sosiaalinen Aikakauskirja nr. 4 — 1937*), areneb ehitustegevus Soomes viimaseil aastail hoogsa tõusu suunas. 1936. a. ehitati kõigis Soome linnades (välja arvatud Oulu, mille kohta puuduvad andmed) kokku 336 uut elumaja, neist Helsingis 88. Valminud elumajust oli ühekordseid 162, kahekordseid — 104 ja kolmekordseid ja kõrgemaid — 70. Viimaseist valmis üksi Helsingis 52. Ehitusmaterjalina kasustati enamuses puud, kuna kivist ehitati vaid 92 elumaja, millisest arvust umbes $\frac{3}{5}$ asub pealinnas.

Alevs ehitati aasta jooksul kokku 175 uut elumaja. Neist oli ühekordseid 121, kahekordseid — 48 ja kõrgemaid — 6. Ehitusmaterjalina kasustati 159 maja juures puud ja 16 maja juures kivi. Ehitatud korterite ja tubade arv (kõök on loetud toaks) 1932.—1936. a. nähtub alljärgnevast tabelist.

L i n n a d	E h i t a t u d			
	Kortereid		Tube	
	1936	1935	1936	1935
Helsingi	2434	1939	4938	4205
Tampere	278	131	583	399
Vaasa	219	40	487	88
Lahti	196	147	464	324
Viiburi	154	166	427	399
Turu	130	83	233	126
Pori	105	77	229	229

Alevs esines suurem korteritetoodang 1936. a. järgmis kohtades:

A l e v i d	E h i t a t u d	
	Kortereid	Tube
Varkaus	90	195
Seinäjoki	47	153
Kouvola	39	84
Salo	35	79
Rovaniemi	33	166
Valkeakoski	30	98

Kõigis alevs kokku (välja arvatud Pieksämä, kust puuduvad andmed) ehitati

L i n n a d	E h i t a t u d									
	K o r t e r e i d					T u b e				
	1936	1935	1934	1933	1932	1936	1935	1934	1933	1932
Helsinki	2434	1939	759	583	1855	4938	4205	1837	1359	3926
Viiburi, Turu ja Tampere	562	380	153	149	340	1261	939	399	424	865
Teised linnad	1019	564	334	304	523	2493	1459	959	951	1508
Kokku kõik linnad	4015	2883	1246	1036	2718	8692	6603	3195	2734	6299

Nagu tabelist nähtub, tuli kogu korteritetoodangust Helsingi arvele umbes 54,5%.

Kahe viimase aasta korteritetoodangust suuremais linnades annavad ülevaate järgmised arvud:

1936. a. 4463 korterit, mis sisaldasid 9874 tuba.

Kuigi arvu järgi enamuse elumajust ehitati läinud aastal puust, nagu märgitud ülal, olid kivehitised palju suuremad, mispärast

suur enamus valminud tubadest asus kivi-ehitisis. Nii sisaldasid 1936. a. kõigis linnades ja aleveis ehitatud kivehitised 6851 tuba ja puuehitised ainult 2952 tuba, kuna ülejäänud umbes 100 tuba langevad segaehitiste arvele.

1931.—1936. a. ehitatud korterite suurusel, õigemini tubade arvust kortereis, annab ülevaate kõrvalasuv tabel. Olgu veel kord märgitud, et köök on arvestatud ka toana.

Helsingis 1936. a. valmistatud kortereist oli ühetoalisi 43,8%, kahetoalisi — 35,4%, kolmetoalisi — 8,0% ja suuremaid — 12,8%. Nagu ülal esitatud andmeist nähtub, esinevad Helsingis domineerivalt piskorterid, kuna teisis linnades ja eriti aleveis on korterid suuremad. Näiteks oli 1936. a. valminud kortereist Viiburis, Turus ja Tampere kokkuvõetult ühetoalisi — 23,8%, kahetoalisi — 48,6%, kolmetoalisi 17,0% ja suuremaid 10,7%. Võrreldes teiste Euroopamaadega, on Soomes igal tingimusel korterid väga väikesed, kuigi kõigiti mugavalt ja väga hästi ehitatud. Nii oli 1936. a. kõigist Helsingis ehitatud kortereist 76,3% varustatud omaette vannitoaga, teisis linnades umbes 25% ja aleveis — 20%.

1936. a. lammutati või muudeti teisiti elamiskõlbmatuks kõigis linnades ja aleveis

Linnades ja aleveis 1931.—1936. a. ehitatud korterid tubade arvu järgi.

Aastad	Korteris oli tube							Tube	
	1	2	3	4	5	6 ja enam	Kokku	Kokku	Keskmiselt kort. kohta
Helsingis									
1931	676	446	117	54	35	62	1390	2728	2,0
1932	715	735	167	79	76	83	1855	3926	2,1
1933	227	142	112	50	16	36	583	1358	2,3
1934	234	246	151	31	57	40	759	1836	2,4
1935	592	895	228	99	69	56	1939	4205	2,2
1936	1066	861	195	128	104	80	2434	4938	2,0
Viiburis, Turus ja Tampere									
1931	86	124	43	15	3	4	275	567	2,1
1932	56	167	63	10	23	21	340	863	2,5
1933	23	55	33	18	11	9	149	418	2,8
1934	16	77	37	9	10	4	153	395	2,6
1935	111	130	62	44	19	14	380	924	2,4
1936	134	273	95	38	13	9	562	1234	2,2
Teisis linnades									
1931	114	192	69	50	21	15	461	1120	2,4
1932	50	216	143	63	25	26	523	1456	2,8
1933	59	115	43	45	17	25	304	862	2,8
1934	65	125	76	35	20	13	334	877	2,6
1935	156	196	115	54	21	22	564	1374	2,4
1936	298	394	163	76	35	53	1019	2402	2,4
Aleveis									
1936	77	148	101	66	21	35	448	1291	2,9

kokku 1329 tuba. Kui see arv arvata maha valminud tubade arvust — 10 046, siis on aasta jooksul juurdetulnud tubade arv neto 8717 tuba.

Tööpuudusest Taani linnades 1931—1935.

H. V. Dahl.

Tööpuudus, mis viimaseil aastail on pannud mõtlema kõik tsiviliseeritud maad, tabas ka kaunis tunduvalt Taanit. Olgugi, et Taani on tuntud põllumajandusliku maana ja selliseis mais tavaliselt tööpuudus annab end kõige vähem tunda, ei möödunud aga viimaste aastate kriisid siiski nii kergesti Taanist.

Tööpuudust jälgisid statistilised asutised suure põnevusega. Kuna Taanis töölised on tööpuuduse vastu kindlustatud erilise tööpuudusekassades, kes abistavad töötuid, on

võimalik saada täpset ülevaadet töötaolu kohta. Mainitud kassad saatsid statistika-departemangule (riigi statistikakeskbüroo) igakuisi aruandeid töötute arvu kohta. Viimane töötas need statistiliselt läbi niihästi absoluutarvudena kui relatiivsete võrdlustena üksikute tööalade, tööliste soo ja kuude järgi. Hiljuti ilmus statistikadepartemangu eriväljaandena terve raamat küsimuse kohta, kus 1931.—1935. a. iga üksiku kuu kohta on toodud vastavad andmed ja väljaanne varustatud analüütiliste artikli-

tega. Raamat on tervelt 150 lehekülge paks. Toome tähendatud väljaande põhjal mõningaid andmeid, mis võiksid huvitada meidki.

Alltoodud arvude võrdluseks olgu tähendatud, et Taanis oli 1935. a. elanikke järgmiselt:

Kopenhaagenis	666 600
Friedriksbergis	112 912
Gentoftes	63 765
Kokku pealinnas	843 277
Provintsilinnades	867 384
Üldse linnades	1 710 661
Maal	1 994 898
Kogu Taanis	3 705 559

Ametlik pealinn Kopenhaagen on igast küljest ümber piiratud Fredriksbergi linnast, kuna viimast omakorda haarab Gentofte, nii et need kolm linna, mis ametlikult küll moodustavad kolm iseseisvat omavalitsust vastavate linnavalitsustega, orgaaniliselt aga siiski moodustavad ühisterviku. Seetõttu nimetatakse neid kolme linna harilikult kokku pealinnaks ja käsitellakse vastavais teaduslikes väljaandis ühisena. Vastavalt sellele tuleb ka alltoodud arvudes pealinna all alati mõista neid kolme linna kokku.

Töötuid ja töölisi oli Taanis 1931.—1935. a. järgmiselt:

Tabelis toodud keskmised on arvatud iga üksiku kuu lõpu arvude järgi.

Nagu tabelist ka nähtub, oli töötute arvu suurenemine väga järsk 1931. aastast kuni 1932. aastani. Kui võtta mainitud ajajärk vaatlusele üksikute kuude järgi, siis näeme, et 1931. a. jaanuarist kuni 1935. a. detsembrini suurenes töötute arv ümmarguselt 35%.

Töötute arv oli suurim 1932. a. Järsu hüppena on 1932. a. keskmine ümmarguselt kaks korda nii suur kui 1931. a. oma. 1932. aastaga algab ka töötute arvus järjekindel langemine, kuid langemine ei jõua siiski 1935. aastaks veel sugugi 1931. a. tasemele.

Keskmiselt ühe töölise kohta tuli 1931. a. kaotatud tööpäevi 54, 1932. a. kasvas see arv 96-ni ja langes sealt peale pikkamisi, jõudes 1935. a. 60-ni.

Üksikute kuude järgi on töötute arv igal aastal suurim jaanuaris ja veebruaris, hakkab siis hooajatööde mõjul langema, jõudes miinimumini juuli ja augusti paiku, mil hakkab uuesti tõusma, milline tõus kestab aasta lõpuni. Kriitiliseimal aastal — 1932 — oli töötute arvu langemine suvekuul kaunis väike. Nii oli näiteks mehi ja naisi kokku jaanuaris töötavaid 103 308. Langus kestis sel korral ainult maini, mil oli minimaalne arv töötuid. Miinimum oli 77 658. Sellest al-

Aastad ja linnad		Keskmiselt töölisi			Keskmiselt töötuid			Kaotatud tuhandeid tööpäevi		
		M.	N.	K.	M.	N.	K.	M.	N.	K.
P e a l i n n	1931	101 764	26 789	128 553	16 716	4 153	20 869	5 096	1 270	6 366
	1932	106 935	27 792	134 727	30 636	6 087	36 723	8 339	1 862	11 201
	1933	110 738	30 770	141 508	28 992	5 685	34 677	9 996	1 776	10 772
	1934	114 726	33 914	148 640	23 084	5 008	28 092	7 082	1 537	8 619
	1935	119 402	35 176	154 578	20 673	4 425	25 098	6 314	1 363	7 677
P r o v i n t s i - l i n n a d	1931	149 890	16 941	166 831	29 972	2 177	32 149	8 874	631	9 505
	1932	160 928	18 212	179 140	59 630	3 154	62 784	17 973	929	18 902
	1933	175 970	20 683	196 653	59 610	3 161	62 771	18 119	946	19 065
	1934	198 538	22 737	221 275	50 302	3 253	53 555	15 245	963	16 208
	1935	207 533	23 969	231 502	47 804	3 293	51 097	14 311	964	15 275
K o k k u	1931	251 654	43 730	295 384	46 688	6 330	53 018	13 970	1 901	15 871
	1932	267 863	46 004	313 867	90 266	9 241	99 507	27 312	2 791	30 103
	1933	286 708	51 453	338 161	88 602	8 846	97 448	27 115	2 722	29 837
	1934	313 264	56 651	369 915	73 386	8 261	81 647	22 327	2 500	24 827
	1935	326 935	59 145	386 080	68 477	7 718	76 195	20 625	2 327	22 952

gab uus tõus, mis aasta lõpuks jõuab 138 335-ni. Paremail aastail, mil töötute arv oli üldiselt väiksem, on võnkumine suurem. Nii oli 1935. a. jaanuaris 111 418 töötut. Aastamiinimum oli juunis — 48 855 — ja aasta lõpuks tõusis arv uuesti 124 612-le. Järelikult tuleb siin kriitilisemal aastail väga suur osa tööpuudusest igatahes kirjutada lihtsalt hooajatööde ärajäämisele.

Võrreldes tööpuuduse vahekorda pealinnas ja provintsilinnades, nähtub, et tööpuudus on provintsis teravam kui pealinnas. See on tingitud sellest, et talvekuil on tööpuudus suurem mustatöölise ja ehitustöölise hulgas, kuna nende protsent aga provintsis on suurem kui pealinnas. Ka on pealinnas talvel ehitustööd rohkem kui provintsis, kuna pealinna suurte ehituste ja tehniliste paremini korraldatud töö puhul on suuremaid võimalusi ka talvel teostada teataval määral ehitustööd. Muude tööstuste grupis on aga siiski provintsilinnades vähem töötuid kui pealinnas: pealinnas nimelt 20,5% ja provintsilinnades — 19,7%.

Kui suur oli üldse töötute protsent Taanis 1931.—1935. a., selgub järgmisist ülemaailmist arvudest:

	Keskmine töötute protsent				
	1931	1932	1933	1934	1935
Ehitus- ja mööblitööstuses:	19,8	44,2	33,9	20,7	19,6
Muis tööstusis:					
Mehi	17,1	28,6	26,4	19,5	16,4
Naisi	15,2	21,1	18,0	15,4	13,9
Kokku	16,5	26,4	23,8	18,3	15,6
Kaubanduses:					
Mehi	8,0	14,1	14,1	10,3	7,5
Naisi	6,1	9,6	10,2	7,7	5,9
Kokku	7,5	13,0	13,0	9,6	7,1
Mustatöölisi	20,4	36,8	35,6	28,9	26,3
Kõigil aladel kokku:					
Mehi	18,6	33,7	30,9	23,4	20,9
Naisi	14,5	20,1	17,2	14,6	13,0
Üldse	17,9	31,7	28,8	22,2	19,7

Nagu tabelist selgub, oli kõigi tööstuste kohta ülemaailne töötute protsent 1931. a. 17,9, mis tõusis 1932. aastaks 31,7-le ja hakkas sellest peale langema, jõudes 1935. aastaks 19,7%-le, jäädes seega 1,8% võrra kõrgemaks kui oli 1931. a.

Kogu selle aja kohta esineb neis neljas peagrupid suurim töötute protsent ehitus- ja mööblitööstuses 1932. a., mil oli töötuid tervelt 44,2%. Järgmisel aastal aga esineb tugev olundi paranemine ja töötute protsent langeb juba 33,9-le. Järgmisil aastail jätkub olundi paranemine, nii et 1935. a. on selles grupis vaid 19,6% töötuid, mis on isegi 0,2% vähem kui 1931. a.

Muis tööstusis polnud tõus 1931.—1932. a. nii suur kui ehitus- ja mööblitööstuses, kuid töötute arvu vähenemine tuleb ka enam pikkamisi ja ka veidi hiljem kui esimeses üldgrupis. Siiski on ka 1935. a. arv juba 0,9% madalam kui 1931. a. arv.

Mustatöölise grupis on töötute arvu tõus 1931.—1932. a. oma suruselt kahe eelmise grupi vahepealne, kuid olundi paranemine ei avaldu siin järgnevatel aastail sugugi selles ulatuses kui kahes esimesena mainitud grupis, vaid 1935. a. jääb tööta mustatöölise protsent tervelt 5,9 võrra kõrgemaks kui 1931. a.

Vaadeldes eraldi meeste ja naiste tööpuudust, nähtub, et tööpuudus naiste hulgas pole olnud nii suur kui meeste hulgas. Kui võtta viimasenatoodud võrdlusarvud kokku kõige viie vaatlusaluse aasta kohta, siis saame meeste tööpuuduse viieaastase keskmisena 25,5% ja naisil — 15,9%. Seega on siis naiste tööpuuduse protsent tervelt 9,4% madalam meeste omast. See on osalt tingitud sellest, et neis kahes grupis, milles töötute protsent oli kõrgeim, ehitus- ja mööblitööstused ja mustatöölised, naised peaaegu üldse ei tegele, kuna naised tegelevad peaaegu eranditult kahes sellises grupis, millel töötute protsent üldse oli madalam, nimelt muis tööstusis ja kaubanduses. Töötute protsent on meestel ja naisil samul aastail tõusnud ja vajunud, kusjuures aga naiste protsent on avaldanud vähem kõikumusi, mistõttu ka vahe meeste ja naiste protsendi vahel 1932. a., mil meeste protsent väga suure hüppega tõusis, on väga suur, tervelt 13,6. Samuti on ka protsendi langemine 1932.—1935. a. olnud meestel suurem kui naisil.

Eesti Linnadeliidu tegevusest.

Balti riikide linnadeliitude vahelise komitee järjekordne istung Tallinnas.

12.—14. juunini 1937 peetava „Balti kongressi“ ajal peetakse Tallinnas ka Balti riikide linnadeliitude vahelise komitee järjekordne istung, millest võtavad osa peale Eesti esindajate ka esindajad Lätist ja Leedust ja peale selle veel kõik referendid, kes esinevad 1938. a. suvel Riias peetaval IV Balti riikide linnadeliidu konverentsil.

Istungi päevakorras on IV konverentsi referaatide kavade vastuvõtmine ja vastastikkune informatsioon.

Olgu tähendatud, et ülalmainitud konverentsil tulevad arutusele linnade planeerimise ja hoonestamise kui ka linnade rahanduse küsimused. Peale selle on päevakorras ka teede leidmine Balti riikide linnadeliitade unifikatsiooniks. Seoses konverentsiga korraldatakse ka õppematk Lätis, et tutvuda Läti linnaomavalitsuste tööga.

Eelseisval istungil tulevad laiendatud komitees „Round Table“i korras arutusele liiklemisprobleem linnades, mida algatab Tallinna linnanõunik J. T a i m s a l u, ja linnade tänavate ehitamine ja katmine, mida algatab Tallinna Linna Ehitusosakonna teede- ja kanalisatsiooniinsener A. P a r s m a n n.

Kroonika.

Leedu linnadeliidu esindajatekogu koosolek.

28. ja 29. mail 1937 peeti Kaunases Leedu linnadeliidu esindajatekogu koosolek, mille päevakorras on, peale 1936. a. aasta aruande kinnitamine ja 1937. a. eelarve vastuvõtmise, veel järgmisi küsimusi: linnade rahanduse parandamine, kasvavate riiklikkude ülesannete täitmise kulude kompenseerimine, hoolekanne, avalikud tööd, linnade ettevõtted, omavalitsuste reform jt.

Saksamaa maatöölilise oma elamud.

Maatöölise olundi parandamiseks ja kindlustamiseks või tagatiseks, et maatöölised püsiksid kauemini paigal, on 1937. a. välja töötatud nelja aasta ehitusplaan maatöölise ja käsitöölise omaelamute soetamiseks. See plaan näeb ette täiesti uue korra selliste elamute soetamiseks Preisi maapanga abil, kusjuures see üritus peab haarama kogu riiki. Kava teostamiseks hangitakse pikaajalist laenu töötubade ja omaelamute ehitamiseks ja sisustamiseks. Uus kord võimaldab laenusaaajale laenu rohkem, kui varemalt laenu on ette nähtud — päevatöölisile kuni 5000 mk., käsitöölisile kuni

4000 mk. ja omaelamute jaoks kuni 6000 mk. Käsitöölise ja päevatöölise laenu kindlustuseks kehtib kord, et laenu andnud maapank saab laenu kindlustuseks esimese obligatsiooni. Omaelamute ehitamiseks antud laenust langeb kuni 4500 mk. maapanga laenule ja kuni 1500 mk. riigilaenule. Laenu kasulikkuse tõstmise tõttu ja laenu soodsamaks muutmisega peavad olema ka korraldatud senised raskused, mis tekkisid seetõttu, et laenuvõtjad olid tihti küllaldase isikliku varanduseta, mis aga nüüd ei evi erilist tähtsust. Nüüd on loota, et maatöölised saavad seniste võrdlemisi viletsate elamute asemele aja- ja tervishoiuõuneile vastavad elamud.

Neljaaastaku elluviimise juhised annab riigi tööminister juba lähemal ajal, samuti tutvustatakse selle kavaga lähemalt ameteid, kellesse see korraldus puutub.

Saksamaa muuseumide arendamisest.

Ühel ettekandeõhtul esines Fürthi kodumaa uurimise ühingus ettekandega maaameti konservator (teaduslikkude kogude hooldaja), Müncheni mälestusmärkide hooldaja dr. Ritz teemal „Meie kodumaa muu-

seumide rikkus ja ilu", kusjuures ta eriti alla kriipsutas selle kasvatuslikku mõju saksa rahvale. Muuseumide kõrget mõju on tunnustatud juba XVIII sajandi keskpaigas. Seda tõendab 1713. a. Briti muuseumi rajamine ja muuseumide asutamine ka teisel mail. Saksamaa oli XVIII ja XIX sajandi vahemikus energilisemaks muuseumiasjanduse edendajaks ja arendajaks. Ainelt, öieti küll sisult ja laadilt, on Saksamaa muuseumid aastakümnete jooksul tunduvalt laienenud, kuigi maailmasõda tõi muuseumide asutamisse ja arengusse ajutise seisaku. Alates 1919. a. kuni tänapäevani on jällegi leidnud aset muuseumide rajamisi.

Mis puutub muuseumide väärtusse ja tähtsusse, siis võib öelda, et mõnigi kord on täisväärtusliku eseme kõrval korjatud vähemtähtsaid esemeid, kuid need on sageli jälle teatava väärtusega kohaliku ajaloo uurimiseks. Kahjuks pole aga rahval veel tarvilikku arusaamist ja huvi kodumaamuuseumide vastu, mistõttu oleks tarvilik, et huvi selle asja vastu kasvatatakse koolis ja noorsoos.

Häid muuseumijuhte on raske leida ja need väärivad senisest suuremat austust.

Rügiautoteede osa võõrasteliiklemise alal Saksamaal.

Millist tõusu võõrasteliiklemises Saksamaal on mõjutanud riigiautoteed, selgitas ühes artiklis saksa teede peainspektor Reismann ajakirjas „Die Strasse“. Ajavahe-
mikus 1. juulist 1935 kuni 30. juunini 1936 on Saksamaad külastanud enam kui 603 000 välismaist jõuvankrit. See tähendab tõusu, võrreldes eelmise aastaga, rohkem kui 60 000 jõuvankri ehk 11,3% võrra. Seejuures pole arvestatud olüpiamängudele sõitvate jõuvankrite arvuga. Kui arvata keskmiselt iga Saksa piiri ületanud jõuvankri kohta 3 isikut, selgub, et külastajate arv ulatub 1 800 000 välismaalasele. On arvata, et see arv edaspidi riigiautoteede-võrgu laiendamisel veel tunduvalt suureneb. Ka on

tõusnud jõuvankrite kaasavõtmine reisidel laeval Ameerikast Saksamaale.

Voorimeeste arv Berliinis viimase 200 aasta jooksul.

Berliinis oli voorimeeste arv suurim 1907. a., mil registreeriti üle 9000 voorimehe. Sellest ajast on voorimeeste arv pidevalt vähenenud ja tõenäoselt peab praeguse kahanemise juures jõudma nullini. Tulvikus oleks voorimees seega kindlasti vaid imetusobjekt muuseumis. Seda on põhjustanud muidugi mootorsõidukid.

Alljärgnevad arvud pakuvad huvitava pildi voorimeeste arvu tõusust ja langusest Berliinis (sulgudes Tallinna arvud):

1739. a. — 15,	1815. a. — 32,
1817. a. — 70,	1839. a. — 440,
1850. a. — 999,	1860. a. — 1200,
1870. a. — 3588,	1880. a. — 4733,
1890. a. — 5488,	1900. a. — 8110,
1905. a. — 8400,	1907. a. — 9006,
1908. a. — 8945,	1909. a. — 8596,
1910. a. — 8087,	1911. a. — 7638,
1912. a. — 4290,	1913. a. — 3310,
1914. a. — 3072,	1920. a. — 2284,
1923. a. — 2151 (541),	1925. a. — 1578 (443),
1926. a. — 598 (406),	1927. a. — 336 (300),
1928. a. — 281 (207),	1930. a. — 146 (120),
1931. a. — 119 (140),	1932. a. — 87 (132),
1933. a. — 79 (140),	1934. a. — 62 (120),
1935. a. — 53 (75),	1936. a. — 47 (75),
1937. a. — 42 (66).	

Võrdluseks olgu märgitud, et Tallinna sõiduvorimeeste arvu kujunemine viimase 15 aasta jooksul on pisut erinev Berliini omast. Nii näiteks 1923. a. moodustas Tallinna sõiduvorimeeste arv Berliini vastavast arvust ühe neljandiku, kuna 1935. a. Tallinn juba ületab Berliini, sest Berliini 53 sõiduvorimehe vastu on registreeritud Tallinnas neid 75. Üht nähet võib aga märgata niihästi Tallinnas kui ka Berliinis — sõiduvorimehed surevad välja.

Jalanõud ja nahk

UNION

on kvaliteetkaubad.

Saadaval kõigis paremais kaupluses üle maa.

Mitmesuguseid uusi ja tarvitatud esemeid

soovitavad suures valikus soodsate hindadega

≡ **Pandimaja kauplused** ≡

KAUPLUS, Maneeži 4, tel. 301-23:

VALMISRÕIVAID: ülikondi, kupongpükse, kevad- ja suvivalituid, vihmamantleid, kaabusid, jalatseid jne., **vaipu** (põranda- ja voodi-), **tasku-, käe- ja lauakelli, sõrmuseid, paberossitoose** ja muid kuld- ja hõbeesemeid, **fotoaparaate, binokleid, laskeriistu, jalgpalle, kohvreid** ja mitmesuguseid muid **suvihooaja kaupu.**

KAUPLUS, Narva 18, tel. 306-84:

MOODSAT MÖÖBLIT: rõiva-, puhveti- ja raamatukappe, kirjutus- ja söögilaudu, toole, raadiolaudu, diivaneid ja tugitoole, voodeid, toalettpesuleid, öökappe jne., **õmblusmasinaid** (käsi- ja jalg-), **KIRJUTUSMASINAID** (büroo- ja kohver-), **jalgrattaid** (meeste- ja naiste-), **muusikariistu**, grammofone, peegleid, pilte, pildiraame, seinakelli ja mitmesuguseid muid esemeid.

Külastage pandimaja kauplusi.